

Normatyvinis kartų solidarumas migracijos kontekste: vyresnio amžiaus tėvų, likusių Lietuvoje, požiūris¹

MARGARITA GEDVILAITĖ-KORDUŠIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Sociologijos katedra, Jonavos g. 66-303, LT-44191 Kaunas

El. paštas: mgedvilaite@gmail.com

Straipsnyje analizuojamos vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, normatyvinės nuostatos dėl vaikų pareigų tėvams, atskleidžiami subjektyvūs priežiūros lūkesčiai ir normatyvinį solidarumą lemiantys veiksniai. Normatyvinis solidarumas lyginamas tarp dviejų transnacionalinės šeimos tipų: tėvų, kurių visi vaikai / vienintelis vaikas yra emigravę ir tėvų, turinčių emigravusių ir Lietuvoje gyvenančių vaikų. Remiantis logistinės regresijos rezultatais, analizuojami reikšmingi individualūs ir šeiminiai veiksniai, lemiantys pritarimą vaikų pareigoms tėvams.

Raktažodžiai: normatyvinis solidarumas, vaikų pareigos tėvams, familizmas, transnacionalinė šeima

---

ĮVADAS

Dėl gyventojų mobilumo ir migracijos augantis transnacionalinių šeimų skaičius jau keletą dešimtmečių skatina kelti klausimus, kaip šie procesai veikia kartų tarpusavio ryšius. Nors įvairūs kartų tarpusavio sąveikos aspektai migracijos kontekste sulaukė nemažai tyrėjų dėmesio (Baldassar, Baldock, Wilding 2007), apie kartų tarpusavio lūkesčius transnacionalinėse šeimose vis dar žinoma itin mažai. Atsižvelgiant į Lietuvos demografinę situaciją bei į vyresnio amžiaus žmonių priežiūros sistemos ribotumus, kartų tarpusavio pareigos sulaukė ir Lietuvos tyrėjų dėmesio (Gedvilaitė-Kordušienė 2011; 2013; Kraniauskienė 2013). Vis dėlto migracijos kontekste šis klausimas nebuvo tyrinėtas.

Straipsnyje siekiama analizuoti normatyvinį kartų solidarumą transnacionalinėje šeimoje iš liekančių kilmės šalyje pozicijos. Pagal platų apibrėžimą, transnacionalinė šeima apima tiek išvykusius, tiek likusius išplėstinės šeimos narius (Baldassar, Baldock, Wilding 2007). Taigi straipsnyje keliamas tikslas atskleisti normatyvines vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, nuostatas ir nustatyti normatyvinį solidarumą lemiančius individualius ir šeiminius veiksniai. Šiam tikslui pasiekti naudojami kiekybinio vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, tyrimo (N = 305) duomenys. Straipsnis pradedamas teorine dalimi, kurioje aptariamos naudojamos sąvokos ir kartų solidarumo koncepcija. Antra dalis skirta tyrimų apžvalgai, o metodologijos dalyje pristatomi tyrimo instrumentai ir metodai. Pirmą empirinę straipsnio dalį skirta vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, nuostatų dėl vaikų pareigų ir

---

¹ Straipsnis rengtas vykdant podoktorantūros stažuotės tyrimą „Tarptautinės migracijos pasekmės šeimai: Lietuvoje likusių tėvų priežiūra ir santykiai su suaugusiais vaikais“ (vadovė – prof. dr. (HP) A. Maslauskaitė). Tyrimo išlaidas finansavo Lietuvos mokslo taryba.

subjektyvių priežiūros lūkesčių analizei, o antroje aptariami normatyvinių solidarumą lemiantys veiksniai.

NORMOS IR NORMATYVINIS SOLIDARUMAS

Paprastai apibrėžiamos kaip elgsenos taisyklės ir pareigos, struktūruojančios šeimos santykius (Kalmijn 2005), normos yra kertinė sąvoka, ieškant sąsajų tarp kultūrinių veiksmų ir realios pa-ramos tarp kartų. Greta normų socialiniuose moksluose dažnai pasitelkiami ir požiūrių, vertybių terminai. Pastarieji rodo labiau asmeninius vertinimus, tačiau nėra elgesio standartų žymuo, o normos yra grupės lygmenų fenomenas (Herlofson et al. 2011). Kartų studijose plačiai taikomoje kartų solidarumo koncepcijoje tiek tėvų pareigos vaikams (taip vadinamasis „srautas žemyn“), tiek vaikų pareigos tėvams („srautas aukštyn“), yra priskiriamos normatyvinei solidarumo dimensijai, kuria apibrėžiama prievolė atlikti šeimos vaidmenis ir su vaidmenimis susijusius įsipareigojimus (Bengston 2001). Kitos kartų solidarumo koncepcijoje išskiriamos dimensijos apima bendravimo, emocinio artumo, vertybinio konsensuso, funkcinį ir struktūrinį solidarumą. Emocinio artumo solidarumas apibrėžiamas kaip jausmų ir santykių su šeimos nariais vertinimas (pasitikėjimas, emocinis artumas), o struktūrinis – kaip skirtingų kartų veiklos galimybių struktūra, susijusi su teritoriniu atstumu tarp šeimos narių, šeimos struktūra (Bengston 2001). Šiame tyri-me dėmesio centre yra normatyvinis solidarumas, o struktūrinis ir emocinis artumas traktuojami kaip veiksniai, galintys turėti įtakos normatyvinėms nuostatoms dėl vaikų pareigų tėvams.

NORMATYVINĮ SOLIDARUMĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

Kartų solidarumo teorijos kūrėjai linkę pripažinti, kad normatyvinis solidarumas susijęs su individualiais ir šeiminiiais veiksniais (Roberts, Richards, Bengston 1991). Tačiau remiantis tyrimų apžvalga, šių veiksmų įtaka gana prieštaringa, ypač kalbant apie lyties, amžiaus ir gyvenamosios vietovės veiksmius (Sauer et al. 1981; Lee, Peek, Coward 1998; Aquilino 1999; Burr, Mutchler 1999; de Valk, Schans 2008). Normatyvinį solidarumą lemiančių veiksmų tyrimų rezultatų prieštaringumas greičiausiai susijęs su skirtingais kontekstais, kur buvo atlikti tyrimai. Be to, skiriasi tyrimų imties dydžiai, instrumentai, kuriais matuojamos normatyvinės nuostatos.

Kartų solidarumo teorijos kūrėjų nuomone, normatyvinis solidarumas susijęs su tėvų charakteristikų kombinacija: našlystė, prastesnė sveikata ir žemos pajamos lemia mažesnę normatyvinio solidarumo lygį (Roberts, Richards, Bengston 1991). Šeimos struktūriniai veiksniai taip pat gali veikti normatyvinį solidarumą: brolių ir seserų skaičius gali padalinti, paskirstyti atsakomybę, o taip pat ir dėmesį tėvams (Connidis 2001). Kartu su šiais individualiais ir šeiminiiais veiksniais galima tikėtis, kad tarpusavio santykių artumas turėtų reikšmingai veikti normatyvinį solidarumą. Tačiau tyrimai rodo, kad suaugusių vaikų ir jų tėvų tarpusavio artumas didelės įtakos normatyvinėms nuostatoms neturi (Finch 1989).

Remiantis teorinės dalies išvargomis ir tyrimų apžvalga, mes formuluojuame keletą hipotezių. Atsižvelgiant į tai, kad tyrimo tikslas yra tirti normatyvinį solidarumą migracijos kontekste, formuluojuame pirmąją hipotezę pagal du skirtingus šeimos tipus: tėvų, kurių visi vaikai (arba vienintelis vaikas) gyvena užsienyje, normatyviniai lūkesčiai vaikams bus mažesni nei tėvų, turinčių ir emigravusių, ir Lietuvoje gyvenančių vaikų (H1). Kadangi tėvų ir vaikų lyties veiksnys yra gana svarbus prognozuojant kartų santykius Lietuvoje (Gedvilaitė-Kordušienė 2011), tikimės, kad aukštesni normatyviniai lūkesčiai bus labiau būdingi moterims nei vyrams (H2). Mes taip pat formuluojuame hipotezę, kad tarpusavio artumas neturės reikšmingos įtakos normatyvinio solidarumo lygiui (H3).

METODOLOGIJA

Straipsnyje remiamasi vyresnio amžiaus (60 metų ir vyresnių) tėvų, turinčių emigravusių vaikų, tyrimo (N = 305), kurį 2013 m. atliko UAB „Baltijos tyrimai“, duomenimis. Tyrimo imtis kvotinės atrankos būdu buvo suformuota atlikus atrankinę reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą (N = 3016). Siekiant įvertinti normatyvinę kartų solidarumo dimensiją pasitelkta „Kartų ir lyčių“ tyrime naudota familizmo nuostatų skalė, matuojanti vaikų pareigas tėvams (skalės teiginiai pateikti 1 lentelėje). Ši skalė padeda nustatyti normatyvinio kartų solidarumo lygį, taip pat įvertinti, kiek vyresnio amžiaus tėvams, turintiems emigravusių vaikų, būdingos familistinės nuostatos. Remiantis jau sukurta normatyvinio solidarumo indekso skaičiavimo metodika², nustatytas bendras indeksas, padedantis įvertinti, ar transnacionalinėje šeimoje nuostatos skiriasi nuo bendros normatyvinės aplinkos Lietuvoje. Be to, įvertinus nuostatų skalės standartinius nuokrypius, ši metodika naudinga įvertinti, ar teiginiai parodo tik nuostatas, ar jas galima laikyti įsivirtinusiomis normomis. Nedideli standartinio nuokrypio įverčiai reiškia, kad tiriamoje grupėje stebimas konsensusas ir tokią solidarumo formą galima laikyti socialine norma, o didesnė vertinimo dispersija yra labiau galimų nuostatų, o ne normatyvumo žymuo (Herlofson et al. 2011; Kraniauskienė 2013). Keliant hipotezę, kad tokiose šeimose, kuriose visi vaikai arba vienintelis vaikas yra emigravę, vyresnio amžiaus tėvų lūkesčiai gali būti žemesni nei šeimose, kuriose dalis vaikų gyvena Lietuvoje, o dalis užsienyje, šiose dviejose šeimų grupėse tirtos vaikų pareigos tėvams, taip pat subjektyvūs priežiūros lūkesčiai³, matuotas vyresnio amžiaus tėvų požiūris į institucinę priežiūrą⁴.

Siekiant nustatyti reikšmingus veiksnius, lemiančius normatyvinį solidarumą, naudotas dvinarės logistinės regresijos metodas. Kaip priklausomi kintamieji į regresijos modelius įtraukti familizmo nuostatų skalės teiginiai (1 lentelė). Kadangi vyresnio amžiaus tyrimo instrumente duomenys fiksuojami apie kiekvieną vaiką (iki 8 vaikų), logistinės regresijos modeliui buvo panaudota SPSS VARSTOCASES funkcija. Taip buvo suformuota nauja duomenų bazė, kurioje užkoduotos visų vaikų charakteristikos (N = 663). Nepriklausomi kintamieji, įtraukti į logistinės regresijos modelius, apima vaikų charakteristikas (lytis, amžius, išsilavinimas, santuokinis, finansinis, užimtumo statusas), tėvų charakteristikas (lytis, amžius, santuokinis statusas, vaikų skaičius, išsilavinimas, sveikata, finansinis statusas, gyvenvietės dydis, namų ūkio struktūra) ir artumo solidarumo dimensiją. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą, galutiniuose regresijos modeliuose įtraukti tik statistiškai reikšmingi veiksniai. Nepriklausomų kintamųjų grupavimai pateikti priede, o jų matavimai, taip pat ir nereikšmingų veiksmių grupavimai – empirinės dalies išnašose.

NORMATYVINIS SOLIDARUMAS: POŽIŪRIAI Į VAIKŲ PAREIGAS IR SUBJEKTYVŲS PRIEŽIŪROS LŪKESČIAI

Tėvų normatyviniai požiūriai į vaikų pareigas. Tyrimo duomenys rodo, kad transnacionalinėje šeimoje vyresnio amžiaus tėvų lūkesčiai vaikų atžvilgiu yra gana aukšti (1 lentelė).

² Metodiką sukūrė K. Herlofsonas ir kt. (2011), o Lietuvos kontekste pirmą kartą ją pritaikė S. Kraniauskienė (2013).

³ Matuoti klausimu: *Yra skirtingų būdų, kaip senatvėje teikiama priežiūra žmonėms, kuriems jos reikia. Jei Jums prireiktų nuolatinės priežiūros, koks būdas Jums būtų labiausiai priimtinas ir koks mažiausiai priimtinas?* (atsakymų kategorijos pateiktos 2 lentelėje).

⁴ Matuotas respondentų pritarimas dviem teiginiais: *Normalu, kai negalintys savimi pasirūpinti tėvai gyvena senelių namuose, nors ir turi Lietuvoje gyvenančių vaikų; Normalu, kai negalintys savimi pasirūpinti tėvai gyvena senelių namuose, nors ir turi užsienyje gyvenančių vaikų* (atsakymų kategorijos nuo „Visiškai sutinku“ iki „Visiškai nesutinku“).

Labiausiai pritariama nuostatai dėl bendros vaikų atsakomybės už tėvų priežiūrą (A teiginys). Šiai nuostatai kiek mažiau pritaria tėvai, kurių visi vaikai (vienintelis vaikais) yra emigravę, nors skirtumas, palyginti su kita tėvų grupe, yra gana nedidelis. Didžioji dalis tėvų taip pat linkę pritarti vaikų pareigai padėti tėvams finansiškai; ir vaikų atsakomybei priimti tėvus gyventi kartu, jei tėvai nebegali savimi pasirūpinti. Mažiausiai tėvai pritaria vaikų atsakomybei derinti darbo laiką prie tėvų poreikių ir didesnei dukterų, nei sūnų atsakomybei už tėvų priežiūrą.

Taigi pirmoji hipotezė apie aukštesnius lūkesčius šeimose, kuriose visi vaikai yra išvykę, pasitvirtino tik iš dalies. Nors nustatyti kai kurie skirtumai tarp dviejų lyginamų transnacionalinės šeimos tipų, jie nėra statistiškai reikšmingi. Atsižvelgiant į bendrą normatyvinę kartų solidarumo aplinką, nustatytą „Kartų ir lyčių“ tyrime, normatyvinio solidarumo indeksai kiek didesni transnacionalinėse šeimose – pritarimas vaikų pareigoms šiose šeimose yra šiek tiek mažesnis. Didesnis bendro indekso standartinis nuokrypis (iliustruojantis didesnę atsakymų variaciją) žymi, kad šių nuostatų normatyviškumas transnacionalinėse šeimose yra mažesnis. Greičiausiai vyresnio amžiaus tėvai, kurių vaikai, praktiškai realizuodami savo pareigas, susiduria su struktūriniais barjeriais, iš naujo persvarsto internalizuotas normatyvines nuostatas⁵.

1 lentelė. Lietuvos gyventojų ir vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, nuostatos dėl vaikų pareigų tėvams (vidurkiai ir standartinis nuokrypis)

Teiginiai	Lietuvos gyventojų normatyvinės nuostatos*	Vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, nuostatos	
		Šeimos tipas	
		Tik emigravę vaikai (N = 175)	Emigravę + LT gyvenantys vaikai (N = 130)
Vaikai turėtų prisiimti atsakomybę už tėvų priežiūrą, jei jiems jos reikia (A)	2,14	2,25	2,19
Vaikai savo darbo laiką turėtų derinti prie tėvų poreikių (B)	3,33	3,35	3,32
Jei tėvams reikia priežiūros, dukterys turėtų prisiimti daugiau atsakomybės nei sūnūs (C)	3,36	3,31	3,24
Vaikai turėtų padėti tėvams finansiškai, jei jie turi finansinių sunkumų (D)	2,36	2,44	2,49
Vaikai turėtų priimti tėvus gyventi kartu, jei tėvai nebegali savimi pasirūpinti (E)	2,34	2,59	2,48
Bendras indeksas	2,47 0,5	2,79 0,82	2,74 0,85

Vidurkiai skaičiuoti 5 balų skalėje, kur 1 reiškė visišką pritarimą konkrečiam teiginiui, o 4 – visišką nepritarimą. Kuo vidurkis mažesnis, tuo labiau palaikoma tam tikra atsakomybė. Kuo standartinis nuokrypis mažesnis, tuo labiau tokia solidarumo forma yra socialinė norma.

* „Kartų ir lyčių“ tyrimo antros bangos duomenys, N = 5730 (Kraniauskienė 2013).

⁵ Tai patvirtina ir bendri pasiskirstymų dažniai, rodantys itin didelę neapsisprendusių (atsakiusių „nei sutinku, nei nesutinku“) dalį (nuo 21,6 iki 37,7 %).

Subjektyvūs priežiūros poreikiai ir lūkesčiai. Nors kol kas nuolatinė priežiūra reikalinga tik labai mažai daliai respondentų, svarbu išsiaiškinti vyresnio amžiaus tėvų priežiūros lūkesčius. Tyrimo duomenys rodo, kad priežiūros prioritetai atiduodami šeiminiams tinklams. Vyresnio amžiaus tėvams labiausiai priimtina, jei juos prižiūrėtų vaikai savo pačių (tėvų) namuose arba vaikai savo namuose; ši tendencija būdinga abiem šeimų tipams (2 lentelė). Kiek aukštesni lūkesčiai sulaukti priežiūros iš vaikų labiau būdingi tėvams, turintiems tiek emigravusių, tiek Lietuvoje gyvenančių vaikų. Mažiau nei pusei respondentų priimtini ir kiti priežiūros, teikiamos namuose, būdai: giminaičių, privačiai samdomų globos darbuotojų ar į namus ateinančių globos darbuotojų (valstybės paslaugos). Mažiausiai palankiai vertinama priežiūra dienos globos centruose ir senelių namuose.

2 lentelė. Vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, priežiūros prioritetai (proc.)

Teiginiai	Šeimos tipas	
	Tik emigravę vaikai (N = 175)	Emigravę + LT gyvenantys vaikai (N = 130)
Priežiūra, kurią teikia vaikai vyresnio amžiaus tėvų namuose	70,1	80,0
Priežiūra, kurią teikia vaikai savo namuose	51,7	61,0
Priežiūra, kurią teikia kiti giminaičiai vyresnio amžiaus tėvų namuose	43,7	50,0
Priežiūra, kurią teikia privačiai samdomi žmonės, ateinantys į namus	45,7	47,9
Priežiūra, kurią teikia į namus ateinantys globos darbuotojai	47,4	46,7
Priežiūra, teikiama dienos globos centruose	21,1	20,6
Priežiūra senelių namuose	26,3	26,7

Taigi labai aiškiai prioritetai atiduodami šeiminiams tinklams – vaikams ir kitiems giminaičiams, o palankiausiai vertinamas toks priežiūros organizavimo būdas, kai pagalba teikiama namuose. Nepalankų požiūrį į institucinę priežiūrą atskleidė ir kiti tyrimo klausimai. Tik trečdalis apklaustų tėvų pateisina situaciją, kai negalintys savimi pasirūpinti tėvai gyvena senelių namuose, nors ir turi Lietuvoje gyvenančių vaikų⁶. Šiek tiek palankiau žiūrima į situaciją, kai negalintys savimi pasirūpinti tėvai gyvena senelių namuose, o jų suaugę vaikai gyvena užsienyje. Šią situaciją pateisina 36,4 % vyresnio amžiaus tėvų⁷. Taigi transnacionalinėje šeimoje dominuoja familistinės nuostatos: lūkesčiai vaikų atžvilgiu yra pakankamai aukšti; priežiūros prioritetai atiduodami vaikams.

NORMATYVINĮ SOLIDARUMĄ LEMIANTYS VEIKSNIAI

Kadangi tėvų ir vaikų lytis yra vienas iš pagrindinių veiksnių, prognozuojančių kartų solidarumą, tikėtasi, kad šie veiksniai bus reikšmingai susiję ir su normatyvine solidarumo dimensija. Tačiau logistinės regresijos rezultatai patvirtina, kad nei tėvų, nei vaikų lytis nėra reikšmingi veiksniai, prognozuojantys aukštesnį normatyvinio solidarumo lygį, taigi antra hipotezė nepasitvirtino (Priedas).

⁶ Mažiau nei pusė (42,3 %) vyresnio amžiaus tėvų šią situaciją vertina nepalankiai, o kiek mažiau nei trečdalis (27,5 %) renkasi neutralų atsakymo variantą – nei pateisina, nei nepateisina.

⁷ Šios situacijos nepateisina 34,1 %, o trečdalis (29,5 %) – nei pateisina, nei nepateisina.

*Tėvų amžius, santuokinis statusas, sveikata, vaikų skaičius ir finansinė padėtis*⁸ yra reikšmingi veiksniai, lemiantys didesnę pritarimą vaikų pareigoms. Tėvų amžiaus veiksnio poveikis gana prieštaringas. Palyginti su vyriausia grupe (70 metų ir vyresni), jauniausios tėvų grupės (60–64 metų) šansai pritari ti nuostatai dėl vaikų pareigos derinti savo darbo laiką prie tėvų poreikių yra beveik 2 kartus didesni. Priešinga tendencija nustatyta prognozuojant pritarimą dėl didesnės dukterų atsakomybės prižiūrint tėvus – vyriausios tėvų grupės atstovai labiau linkę laikytis tradicinių nuostatų ir jų pritarimo šansai yra aukštesni.

Tėvų *santuokinio statuso* veiksnys reikšmingai prognozuoja pritarimą nuostatai dėl vaikų atsakomybės derinti savo darbo laiką prie tėvų poreikių. Išsiskyrusių tėvų šansai pritari ti yra mažesni negu našlių, tačiau, palyginti su kita grupe (vedę ir našliai), skirtumas nėra reikšmingas. Žemesnis tėvų *finansinis statusas* mažina pritarimo šansus bendrai nuostatai dėl vaikų atsakomybės už tėvų priežiūrą. Viena vertus, tai gana stebinantis rezultatas, nes turint mažiau resursų, lūkesčiai sulaukti pagalbos turėtų būti didesni. Kita vertus, yra atlikta tyrimų, kuriuose nustatyta, kad aukštesnis socioekonominis tėvų ir vaikų statusas didina kartų solidarumą transnacionalinėse šeimose (de Winter et al. 2013). Gera ar vidutiniška *tėvų sveikata* (palyginti su bloga) susijusi su mažesniais pritarimo šansais dėl didesnės dukterų nei sūnų atsakomybės už tėvų priežiūrą ir dėl vaikų pareigos padėti finansinių sunkumų turintiems tėvams.

Gyvenvietės dydis reikšmingai prognozuoja tik nuostatą dėl vaikų pareigos priimti tėvus gyventi kartu, jei jie nebegali savimi pasirūpinti. Kaimo vietovių gyventojų pritarimo šansai šiam teiginiui yra beveik 2 kartus didesni nei didžiųjų miesto gyventojų. Pagaliau nustatyta, kad ir vaikų skaičius turi reikšmingos įtakos normatyviam solidarumui. Tris ir daugiau vaikus turintys tėvai mažiau linkę sutikti, kad vaikai savo darbo laiką turėtų derinti prie tėvų poreikių, nei vieną vaiką turintys tėvai.

Kontroliuojant vaikų charakteristikas nustatytas reikšmingas *vaikų finansinio statuso*⁹, *išsilavinimo* ir *santuokinio statuso* poveikis. Labai geras *finansinis vaikų statusas* susijęs su mažesniu tėvų pritarimu nuostatai, kad dukterys turėtų prisiimti daugiau atsakomybės už tėvų priežiūrą nei sūnūs. Kitas su vaikų socioekonominė padėtimi susijęs veiksnys – *išsilavinimas* – reikšmingai prognozuoja nuostatą dėl vaikų atsakomybės priimti tėvus gyventi kartu. Vidurinis ar žemesnis nei vidurinis vaikų išsilavinimas, palyginti su aukštuoju išsilavinimu, didina pritarimo šansus. Vis dėlto lyginant kitas išsilavinimo grupes (aukštesnysis ir aukštasis) nustatyta priešinga tendencija (tiesa, mažesniu statistinio reikšmingumo lygmeniu). Taigi vaikų išsilavinimo poveikis yra prieštaringas. *Vaikų santuokinis statusas* reikšmingai prognozuoja nuostatą dėl vaikų atsakomybės padėti tėvams finansiškai. Respondentai, kurių vaikai vedę, turi 1,5 karto didesnius šansus pritari ti šiam teiginiui nei respondentai, turintys niekada nesituokusių vaikų.

⁸ Matuojamas klausimu: *Kuris iš šių teiginių geriausiai apibūdina Jūsų / Jūsų šeimos (namų ūkio) finansinę padėtį?* Atsakymų kategorijos: 1 – mums neužtenka pinigų net maistui; 2 – mums užtenka pinigų maistui, bet labai sunku nusipirkti drabužių; 3 – mums užtenka pinigų maistui bei drabužiams ir mes galime šiek tiek sutaupyti, bet to neužtektų stambesniai pirkiniui (pvz., televizoriui arba šaldytuvui); 4 – mums yra prieinami kai kurie brangūs daiktai, pvz., televizorius, šaldytuvai ir kt., bet labai brangių pirkinių negalime sau leisti (pvz., pirkti butą, vasarnamį ar pan.); 5 – mes galime pirkti viską, ko norime. Žemam finansiniam statusui priskirti respondentai, pasirinkę 1 ir 2 atsakymų kategorijas, vidutiniams – 3, aukštam – 4 ir 5 atsakymų kategorijas.

⁹ Matuotas klausimu: *Įvertinkite Jūsų vaikų (jų šeimų), kurie gyvena atskirai nuo Jūsų, materialinę padėtį. Ar jo / jos materialinė padėtis yra ...?* Atsakymų variantai nuo „Labai gera“ iki „Labai bloga“. Logistinės regresijos modelyje lyginamos trys kategorijos: labai gera, gera, vidutinė ir žema.

Regresijos rezultatai patvirtino trečią hipotezę: artumo solidarumas¹⁰ nėra reikšmingas veiksnys prognozuojant nei vieną normatyvinio solidarumo teiginį. Tėvų gyvenvietės dydis ir namų ūkio struktūra (su kuo gyvena tėvai)¹¹, taip pat vaikų amžius ir užimtumas¹² taip pat nėra reikšmingi veiksniai prognozuojant aukštesnį normatyvinio solidarumo lygį. Taigi, remiantis regresijos rezultatais, atskirus normatyvinį solidarumą matuojančius teiginius prognozuoja skirtingi individualūs ir šeiminiai veiksniai.

IŠVADOS

Remiantis normatyvinio solidarumo analize, vyresnio amžiaus tėvai, turintys emigravusių vaikų, laikosi familistinių nuostatų tiek kalbant apie atskiras suaugusių vaikų pareigas tėvams, tiek vertinant priežiūros lūkesčius. Skirtumai tarp dviejų transnacionalinės šeimos tipų (tėvų, neturinčių Lietuvoje gyvenančių vaikų, ir tėvų, turinčių emigravusių ir Lietuvoje gyvenančių vaikų) nėra statistiškai reikšmingi. Vis dėlto palyginti su bendru Lietuvos gyventojų normatyvinio solidarumo indeksu, vyresnio amžiaus tėvų, turinčių emigravusių vaikų, požiūriai artimesni nuostatomis, o ne normoms. Tai rodo, kad dėl struktūrinių veiksnių vaikų pareigos, tikėtina, yra persvarstomos ir kelia daugiau abejonių.

Normatyvinį solidarumą lemiančių veiksnių analizė atskleidė, kad tiek tėvų, tiek vaikų individualūs ir šeiminiai veiksniai skirtingai prognozuoja pritarimą atskiroms vaikų pareigoms. Kontroliuojant tėvų charakteristikas nustatytas reikšmingas amžiaus, santuokinio, sveikatos ir finansinio statuso, vaikų skaičiaus poveikis. Tarp vaikų charakteristikų reikšmingi veiksniai, didinantys pritarimo šansus, yra vaikų finansinis statusas, išsilavinimas ir santuokinis statusas.

Gauta 2014 09 15

Priimta 2014 10 27

Literatūra

1. Baldassar, L.; Baldock, C.; Wilding, R. 2007. *Families Caring Across Borders: Migration, Ageing and Transnational Caregiving*. London: Palgrave.
2. Bengtson, V. L. 2001. "Beyond the Nuclear Family: The Increasing Importance of Multigenerational Bonds", *Journal of Marriage and Family* 63(1): 1–16.
3. Burr, J. A.; Mutchler, J. E. 1999. "Race and Ethnic Variations in Norms of Filial Responsibility among Older Persons", *Journal of Marriage and the Family* 61: 674–687.
4. Connidis, I. A. 2001. *Family Ties and Aging*. London, New Delhi: Sage Publications.
5. De Valk, H.; Schans, D. 2008. "They Ought to Do This for Their Parents: Perceptions of Filial Obligations among Immigrant and Dutch Older People", *Ageing & Society* 28: 49–66.
6. De Winter, T.; Koelet, S.; De Valk, H. 2013. *European Transnational Families in Belgium*. Working Paper presented at the XXVII IUSSP International Population Conference. Busan, Republic of Korea.
7. Finch, J. 1989. *Family Obligations and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
8. Gedvilaitė-Kordušienė, M. 2011. *Kartų solidarumas ir jį lemiantys veiksniai Lietuvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
9. Gedvilaitė-Kordušienė, M. 2013. „Gyventojų senėjimas ir jo iššūkiai: suaugusių vaikų pareigos pagyvenusiems tėvams Lietuvoje“, *Lithuanian Journal of Statistics* 52(1): 22–33.
10. Herlofson, K.; Hagestad, G.; Slagsvold, B.; Sørensen, A. 2011. *Intergenerational Family Responsibility and Solidarity in Europe*. Multilinks deliverable 4.3. Norwegian Social Research (NOVA). Prieiga per internetą: http://www.multilinks-project.eu/uploads/papers/0000/0038/herlofson_deliverable.pdf

¹⁰ Matuotas klausimu: *Kaip Jūs vertinate dabartinius savo santykius su savo vaikais? Pasakykite apie kiekvieną, ar santykiai su juo / ja yra ...?* Atsakymų variantai nuo „Labai geri“ iki „Labai blogi“. Santykių vertinimo kintamasis grupuotas į: labai geri; geri; vidutiniški ir blogi.

¹¹ Lygintos dvi kategorijos: gyvenantys su partneriu ir / arba kitais asmenimis ir gyvenantys vieni.

¹² Į logistinės regresijos modelį įtrauktas užimtumo kintamasis su dviem kategorijom: dirbantys ir nedirbantys.

11. Kalmijn, M. 2005. *Intergenerational Solidarity: A Review of Three Theories and Their Evidence*, Working Paper November 24. Tilburg University.
12. Kraniauskienė, S. 2013. „Normatyvinis ir funkcinis solidarumas Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis ir veikmas* 1(32): 89–121.
13. Lee, G. R.; Peek, C. W.; Coward, R. T. 1998. “Race Differences in Filial Responsibility of Filial Obligations among Immigrant and Dutch Older People”, *Ageing & Society* 28: 49–66.
14. Roberts, R. E.; Richards, L. N.; Bengston, V. L. 1991. “Intergenerational Solidarity in Families: Untangling the Ties that Bind”, in *Families: Intergenerational and Generational Connections*, eds. S. P. Pfeifer, M. B. Sussman. New York, London: The Haworth Press.
15. Sauer, W.; Seelbach, W.; Hanson, S. 1981. “Rural-Urban and Cohort Differences in Filial Responsibility Norms”, *Journal of Minority Aging* 5(4): 299–305.

Priedas. Galimybės (B) ir galimybių santykis (exp b) pritari jaunesnių kartų pareigoms

	A		B		C		D		E	
	B	Exp B	B	Exp B	B	Exp B	B	Exp B	B	Exp B
TĖVŲ CHARAKTERISTIKOS										
Tėvų amžius										
60–64	n.	n.	0,68*	1,97	–0,55*	0,58	n.	n.	n.	n.
65–70	n.	n.	n.	0,61	n.	0,72	n.	n.	n.	n.
70+	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Santuokinis statusas										
Susituokę	n.	n.	n.	0,70	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Išsiskyre	n.	n.	–0,93**	0,40	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Našliai	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Išsilavinimas										
Vidurinis ar žemesnis	n.	n.	n.	n.	n.	n.	–0,61*	0,54	n.	n.
Aukštesnysis	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	0,16	n.	n.
Aukštasis	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Vaikų skaičius										
Vienas	n.	n.	–1,01**	0,36	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Du	n.	n.	n.	0,67	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Trys ir daugiau	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Sveikata										
Gera	n.	n.	n.	n.	–0,82**	,441	–1,24***	0,29	n.	n.
Vidutiniška	n.	n.	n.	n.	–0,51*	,600	–1,14***	0,32	n.	n.
Bloga	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Finansinis namų ūkio statusas										
Žemas	–0,54*	0,58	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Vidutinis	n.	1,19	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.
Aukštesnis	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Gyvenvietės dydis										
Iki 2 000	n.	n.	0,68*	1,97	n.	n.	n.	n.	0,68***	1,97
2 000–100 000	n.	n.	1,20***	3,31	n.	n.	n.	n.	n.	1,37

100 000 +	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
VAIKŲ CHARAKTERISTIKOS										
Finansinė padėtis										
Labai gera	n.	n.	n.	n.	-1,03**	0,36	n.	n.	n.	n.
Gera	n.	n.	n.	n.	n.	0,61	n.	n.	n.	n.
Bloga	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Išsilavinimas										
Vidurinis ar žemesnis	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	0,44*	1,55
Aukštesnysis	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	-0,51***	0,60
Aukštasis	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Santuokinis statusas										
Susituokę	n.	n.	n.	n.	n.	n.	0,41*	1,51	n.	n.
Išsituokę	n.	n.	n.	n.	n.	n.	n.	1,03	n.	n.
Išsiskyrę	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.	Ref.
Konstanta	1,13***	3,09	-1,32**	0,27	0,911**	2,49	1,56***	4,77	-0,134	0,88
N	663		663		663		663		663	
Prognozuojama variacijos dalis	73,7		81,6		77,3		60,6		58,4	
-2 Log likelihood	732,4		575,7		614,5		852,71		884,4	
Cox & Snell R Square	0,02		0,07		0,09		0,05		0,04	
Nagelkerke R Square	0,03		0,11		0,14		0,07		0,06	

* $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$; n. – nereikšminga; Ref. – referentinė grupė. Raidės A, B, C, D, E žymintys teigiamai pateikti 1 lentelėje.

MARGARITA GEDVILAITĖ-KORDUŠIENĖ

Normative solidarity in the context of migration: attitudes of elderly parents who stay behind in Lithuania

Summary

The paper deals with the attitudes towards filial responsibilities and subjective care expectations of the elderly parents left behind in Lithuania. Normative solidarity is compared between two types of transnational families: elderly parents having emigrant children and those who have both emigrant and non-emigrant children. Based on the results of logistic regression, significant individual and familial predictors of normative solidarity are revealed.

Key words: normative solidarity, filial responsibilities, familism, transnational family